

de Kahire'de gerçekleştirilmiştir (1382). 5. *es-Seyfû'r-rabbânî fi 'unu'ki'l-mu'cteriz 'ale'l-gavşi'l-Cilânî*. Ali b. Muhammed el-Karamânî tarafından Abdülkâdir-i Geylânî'ye eleştiri niteliğinde kaleme alınan *Risâletü'l-Hakkî'z-zâhir fi şerhi hâli's-şeyh 'Abdilkâdir* adlı risâleye reddiye olarak yazılmış olup (a.g.e., s. 137-254; Süleymaniye Ktp., İzmirli İsmail Hakkı, nr. 1177), Tunus (1310) ve Bombay'da (1318) yapılmış iki baskısı daha vardır. 6. *et-Tekrârü'l-mühezzeb fi halli terâcimi'l-Cevheri'l-müretteb*. Müellifin Tunus'ta iken yazıp okuttuğu astronomiye dair *el-Cevherü'l-müretteb (fi'l-amel bi'r-rub'ü'l-müceyyeb)* adlı manzum risâlesinin şerhidir (a.g.e., s. 371-393). İlk defa Tunus'ta yayımlanan risâlenin (1302) sonuna esere yazılan çeşitli takrizler de eklenmiştir (s. 393-398). Bağdatlı İsmâil Paşa'nın bazılarını kaydettiği (*İzâhu'l-meknûn*, I, 60, 329, 614; II, 166, 183, 251, 436, 477, 533, 605) İbn Azzûz'a ait eserlerin geniş bir listesini Ali Rizâ et-Tûnisî *Resâ'ilü İbn 'Azzûz*'un sonunda vermektedir (s. 425-429; ayrıca bk. Mahfûz, III, 384-389).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Mekki İbn Azzûz, *Resâ'il* (nşr. Ali Rizâ et-Tûnisî), Dimaşk 1404/1984, tür.yer.; Serkis, *Mu'cem*, II, 1787-1788; Mahlûf, *Şecere-tü'n-nûr*, I, 423; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 888; *İzâhu'l-meknûn*, I, 60, 329, 614; II, 166, 183, 251, 436, 477, 533, 605; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 330-331; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XIII, 4; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 39, 50; II, 774, 793, 856-861, 874, 877; Muhammed Muvâide, *Muhammed el-Hıdır Hüseyin: hayâtühü ve âşâruh*, Tunus 1974, s. 25; A. H. Green, *The Tunisian Ulama 1873-1915*, Leiden 1978, s. 175-176; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü a'lâmi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 231-232; Özege, *Katalog*, V, 2146; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, III, 382-390; Muhammed Hocâ, *Safa-hât min târihi Tûnis* (nşr. Hammâdî es-Sâhilî - el-Cilânî b. Yahyâ), Beyrut 1986, s. 174; Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî, *Mu'cemü'l-a'lâm*, Lima-sol 1987, s. 799; Seyyid Ali Âl-i Dâvûd, "İbn 'Azzûz", *DMB*, IV, 290-291.

ADİL BEBEK

İBN AZZÛZ,

Mustafa b. Muhammed

(ابن عَزَّوَز ، مصطفى بن محمد)

Ebü'n-Nuhbe Mustafâ b. Muhammed b. Azzûz el-İdrîsî el-Hasenî (ö. 1282/1866)

Halvetî-Hifnî şeyhi.

Cezayir'in güneyindeki Zâb bölgesinde Biskre'ye bağlı küçük bir yerleşim birimi olan Burc'da doğdu. Soyu Hz. Hasan'a ulaşır. Babası, Halvetiye-Hifniye tarika-

tının kollarından Rahmâniyye tarikatı şeyhi idi. Meşâyih'ten olan dedelerinin Burc'da açtıkları zâviyede yetişen İbn Azzûz tahsilini burada tamamladı. Daha sonra Tuvelka'ya giderek babasının halifesi Ali b. Ömer'e intisap etti. Seyrû sülûkünü onun yanında tamamlayıp hilâfet aldıktan sonra Burc'a döndü (1258/1842). Bir süre sonra Biskre'nin Fransız işgaline uğraması sebebiyle Tunus'a giderek Nefta'ya yerleşti. Burada bir zâviye açıp irşad faaliyetine başlayan İbn Azzûz'un, mensup olduğu Halvetiyye tarikatının seyrû sülûk usulünde yaptığı bazı değişiklikler ve kolaylaştırıcı uygulamalar çevresinde kısa zamanda çok sayıda dervişin toplanmasını sağladı. İsteyenlere ağır bir riyâzet uygularken sıradan insanlar için beş vakit namazı yeterli görüp sadece kelime-i tevhid zikrine devam etmelerini tavsiye etmesi onun bu uygulamaları arasında-
dır.

Güçlü hitabetiyle tanınan İbn Azzûz, halk üzerindeki mânevî nüfuzu sebebiyle Tunus hükümeti tarafından 1864'te isyan hareketi başlatan kabileleri yatıştırmakla görevlendirildi ve âsilerin lideri İbn Gızâhum ile görüştü. Yöredeki kabileleri ve yerleşim birimlerini dolaşarak bu görevini başarıyla yerine getirdikten sonra hacca gitti. Hac dönüşü zâviyesinde irşad faaliyetine devam eden İbn Azzûz Zilhicce 1282 (Mayıs 1866) tarihinde Nefta'da vefat ederek zâviyesine defnedildi.

Kendi adına nisbetle Azzûziyye diye anılan tarikatının silsilesi Ali b. Ömer, babası Muhammed b. Azzûz, Muhammed b. Abdurrahman el-Ezherî vârsatasıyla Hifniyye tarikatının kurucusu Muhammed b. Sâlim el-Hifnî'ye ulaşır. Kaynaklarda, çok sayıda halife yetiştirdiği ve mensuplarının boyunlarına taktıkları beyaz tesbihlerle tanındıkları kaydedilmektedir. Sûfiliğinin yanı sıra Mâlikî fakihî olarak da tanınan İbn Azzûz Tunuslu meşhur âlim Muhammed Hıdır Hüseyin'in anne tarafından dedesidir.

İbn Azzûz'un *Behcetü's-şâ'ikin fi ravzati'l-envâr li'l-ârifin*, *Risâle fi's-sülûk ile't-tarîkati'l-Halvetiyye*, *Risâle fi menâkıbi 'Alî b. 'Ömer et-Tuvelki* adlı eserleri bulunmaktadır. Bunlardan tasavvufa dair manzum bir eser olan *Behcetü's-şâ'ikin* oğlu İbn Azzûz Muhammed Mekki tarafından şerhedilmiştir (Mahfûz, III, 381).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebü'd-Diyâf, *İthâfû ehli'z-zamân bi-ahbâri mülûki Tûnis ve 'ahdi'l-emân*, Tunus 1964, I, 142; Mahlûf, *Şecere-tü'n-nûr*, s. 391; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 458; *İzâhu'l-meknûn*, I, 201; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, III, 882; Muhammed Muvâide, *Muhammed el-Hıdır Hüseyin: hayâtühü ve âşâruh*, Tunus 1974, s. 22-25; L. C. Brown, *The Tunisia of Ahmad Bey 1837-1855*, Princeton 1974, s. 177-178; A. H. Green, *The Tunisian Ulama 1873-1915*, Leiden 1978, s. 58, 175; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü a'lâmi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 232-233; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, III, 379-381; D. S. Margoliouth, "Rahmâniyya", *EP* (İng.), VIII, 399.

ETHEM CEBECİOĞLU

İBN BÂB

(bk. AMR b. UBEYD).

İBN BÂBEŞÂZ

(ابن بابشاذ)

Ebü'l-Hasen Tâhir b. Ahmed b. İdrîs b. Bâbeşâz el-Mısri el-Cevherî (ö. 469/1077)

Arap dili âlimi.

Mısır'da doğdu ve orada yetişti. Mücevhertâciri olan babası aslen Deylemlidir. Dedelerinden Bâbeşâz'a (Bâb-ı Şâz / Bâb b. Şâz) nisbetle İbn Bâbeşâz olarak, ayrıca babasının vefatından sonra inci ticaretine devam ettiğinden Cevherî nisbesiyle anılır. Hatîb et-Tebrîzî, Kâsim b. Muhammed el-Vâsrî ve Yûsuf b. Ya'kûb en-Necîremî başta olmak üzere zamanının önde gelen âlimlerinden dil, edebiyat ve kıraat dersleri alan İbn Bâbeşâz, ticaret için gittiği Bağdat'ta tahsilini ilerletme imkânı buldu. Daha sonra tekrar Mısır'a döndü. Fâtımî Halifesi el-Müstansır-Billâh zamanında Dîvân-ı İnşâ'ya kâtip olarak tayin edildi. Bir yandan da Fustat'taki Amr b. Âs Camii'nde dil ve kıraat dersleri verdi. Bu görevleri sırasında önemli maddî imkânlar elde etti. Son yıllarında Dîvân-ı İnşâ'daki görevinden ayrılarak zâhidâne bir hayat yaşamaya başlayan İbn Bâbeşâz günlerini Amr b. Âs Camii'ndeki odasında ibadetle ve eser telifiyle geçirdi. Gramer kuralları ile onların yorum ve tahlillerine, mektup yazma esasları ile imlâ kurallarına dair olan on beş ciltlik *Ta'likâ fi'n-na'ıv* adlı eserini bu dönemde kaleme aldı. Daha sonra *Ta'likû'l-ğurf*e olarak da anılan eser vasiyet ve silsile yoluyla üç dört nesil boyunca korunmuş, sırasıyla öğrencisi Muhammed b. Berekât es-Saîdî'den (ö. 520/1126) İbn Berrî'ye (ö. 582/1187), ondan da Ebü'l-Hüseyin (Sel-